Chuck Palahniuk - Valentina Lisak

Chuck Palahniuk: Negdje mora puknuti / S engleskog prevela Valentina Lisak

Pjesma o Grofici Providnost

“Elektronički uređaj za praćenje”, kaže Grofica

Providnost i zatrese svojom plastičnom narukvicom.
Nužna stavka za uvjetnu slobodu,
izlazak iz zatvora.
Grofica Providnost na pozornici, umotana u
mrežu crnog šala od čipke.
Oko glave joj je omotan turban od plavog baršuna.
Na svakom prstu kamen druge boje.
Turban, pričvršćen sprijeda sjajnim crnim kamenom,
oniks ili gagat ili sardoniks,
kamen koji upija sve. Ne odražava ništa.
Na pozornici, umjesto svjetla reflektora, filmski fragment:
Sjene mrtvih filmskih zvjezda, ostatak
elektrona odbio se od njih
još prije stotinu godina.
Ti su elektroni prošli kroz celuloidnu traku
i promijenili kemijski sastav srebrnog oksida
kako bi nanovo oživjeli utrke kočija, Robina Hooda, Gretu Garbo.
“Radar”, kaže Grofica. “Globalni pozicijski sustavi.
Rendgen...”
Prije dvjesto godina zbog toga bi završila na lomači
kao vještica.

eISSN 1847-7755; doi: 10.15291/sic/1.2.lt.12

Prije sto godina bi ti se smijali. Zvali te budalom, lažljivicom.
Pa i danas, ako predviđiš budućnost ili iščitaš prošlost iz
ukazatelja
koji nisu svima jasni...
čekaju te zatvor ili ludnica, tvoj novi dom.
Svijet uvijek kažnjava onih par ljudi s posebnim
talentima
koje mi ostali ne priznajemo kao stvarne.
Na saslušanju za uvjetnu psiholog je njezin zločin nazvao “akutnom
psihozom izazvanom stresom”.
“Izoliranim atipičnim izgredom“.
Zločin iz strasti.
Koji se nikad, nikad više neće ponoviti.
Kuc o drvo.
Tada je već odslužila četiri od dvadeset i četiri godine
zadane kazne.
Muž je odavno pokupio djecu i nestao.
Za dvjesto godina, kad će ono što je vidjela,
pročitala i znala,
kad će sve to imati smisla.
Tada će već Grofica Providnost biti tek zatvorski
broj.
Arhivirani slučaj.
Vještičin pepeo.

Negdje mora puknuti

Iza zaključanih vrata zahoda u stražnjem dijelu antikvarnice Claire Upton razgovara na telefon.
Glas joj odjekuje od poda i zidova: Koliko je teško provaliti nadzornu kameru? Ukrasti snimku?
upita svog muža i počne plakati.

U zadnjih tjedan dana bila je u tom dućanu već tri ili četiri puta. Jedan od onih gdje moraš ostaviti torbu na blagajni, inače te ne puste unutra. Moraš ostaviti i kaput, ako ima duboke, prostrane džepove. I kišobran, jer bi ljudi u nabore mogli ubacivati sitne predmete, češljeve, nakit i druge drangulije. Kraj starog blagajnika stoji sivi karton na kojem crnim markerom piše: “Ne volimo kad nas kradete!”

Skidajući kaput, Claire reče: “Ja nisam lopov.”

Stari blagajnik pogledom ju je odmjerio od glave do pete. Coknuo je jezikom i pitao: “Po čemu ste vi iznimka?”

Za svaki ostavljeni predmet dao je Claire polovicu karte. Za torbicu hercova asa. Za kaput trefovu devetku. Za kišobran pikovu trojku.

Pogledom je prešao preko Claireinih ruku, obrisa džepova na prsima i najlonki tražeći izbočine, nešto ukradeno. Iza prednjeg pulta po cijeloj su trgovini visjeli mali natpisi koji su upozoravali da je ovdje zabranjeno krasti. Kamere su nadzirale svaki prolaz, svaki kutak i sve prikazivale na malenom ekranu punom drugih ekrana. Trezor malih, crno-bijelih tv-ekrana iza blagajne gdje je sjedio starac i sve ih promatrao.

Mogao je vidjeti svaki njezin pokret. U svakom je trenutku znao gdje je. Vidio je sve što je dotaknula.

Bila je to jedna od onih zajedničkih antikvarnica gdje se pod istim krovom udružilo više sitnih dilera. Taj dan u dućanu je radio samo stari blagajnik, a Claire mu je bila jedina mušterija. Trgovina je bila veličine supermarketa, ali razdijeljena u manje odjele. Zvučna kulisa škljocavih satova ispunjavala je prostor. Posvuda su se nalazili brončani pehari, sada potamnjeli i narančasti. Iskrivljene cipele od popucale kože. Posudice za slatkiše od brušenog stakla. Knjige prekrivene krznom sive plijesni. Pletene stolice za ljuljanje i košare za piknik. Slamnati šeširi.

Na kartonskom natpisu, selotejpom zalijepljenom na rub police, pisalo je: “Gledati i dirati takav je užitak, no ako slomite, bit će vaš GUBITAK!”

Na drugom je natpisu stajalo: “Virni. Dirni. Lupi. KUPI!”

Treći je natpis upozoravao, “Što potrgate naše... POSTAT ĆE VAŠE!”

Ne obazirući se na nadzorne kamere koje su je promatrale, Claire se u antikvarnici ponašala kao da je u zabavnom parku za vidovnjake. U muzeju u kojem je dopušteno dirati sve izloške.

Claire tvrdi da sve što vidimo u zrcalu, ostaje ondje. U slojevima. Sve što se ikad odrazilo u božićnom ukrasu ili srebrnom pladnju, sve to ona i dalje može vidjeti. Sve su sjajne površine poput vidovnjačkih fotoalbuma ili kućnih snimaka na kojima je zabilježeno sve što se oko njih dogodilo. Claire bi u antikvarnici čitavo poslijepodne mogla prelaziti rukom preko izloženih predmeta, čitati ih kao što drugi čitaju knjige. Tražiti prošlost koja se i dalje zrcali u njima.

“To je znanost,” kaže Grofica Providnost. “Zove se psihometrija.”

Claire će ti reći da ne uzimaš u ruke nož za meso sa srebrnim drškom jer ona i dalje može vidjeti odraz žrtve kako vrišti s oštrice. Ona vidi krv na policajčevoj rukavici dok je izvlači iz nečije mrtve utrobe. Claire vidi mrak u prostoriji za dokaze. Drvom obložene zidove sudnice. Suca u crnoj halji. Dugu kupku u toploj, pjenušavoj vodi. I onda policijsku dražbu. Sve se to još reflektira u oštrici. Sljedeći odraz je ovo sada: stojiš u antikvarnici i spremaš se uzeti nož i ponijeti ga kući, nesvjestan njegove prošlosti. Tebi je to tek lijep nož.

“Sve lijepo,” reći će ti Claire, “na prodaju je samo zato što je neželjeno.”

A ako nitko ne želi nešto lijepo, ulašteno i staro, za to postoji strašan razlog.

Uza sve te sigurnosne kamere koje je promatraju, Claire bi ti mogla reći mnogo toga o nadzoru.

Kad se vratila po kaput, predala je starom blagajniku njegove tri prepolovljene karte. Hercova asa. Trefovu devetku. Pikovu trojku.

Stojeći iza blagajne, starac je upita: “Jeste li možda mislili kupiti nešto?” Doda joj torbicu preko pulta, mahnuvši glavom u smjeru malih ekrana. Dokaz da ju je promatrao kako dodiruje svaki izložak.

A onda je ugleda. Iza starca, u staklenoj kutiji, u vitrini natrpanoj soljenkama, paprenkama i porculanskim napršnjacima, okruženu bižuterijom, staklenku punu mutne, bijele tekućine. Iz mutnine je izvirila malena šaka s četiri savršena prstića i dotaknula staklo.

Upirući prstom, Claire pogleda u starca, a zatim u vitrinu i upita: “Što je ono?”

Čovjek se okrene da bi pogledao. Skine svežanj ključeva s vješalice iza pulta i ode do vitrine da je otvori. Posegne unutra, pored nakita i napršnjaka, i kaže: “Što vi mislite?”

Claire ne zna. Sve što zna jest da isijava nevjerojatnu energiju.

Dok joj starac donosi staklenku, prljava, bijela tekućina unutra ljulja se amo-tamo. Poklopac je od bijele plastike, zavrnut i zapečaćen prugastom, crveno-bijelom trakom. Starac osloni lakat na pult ispred Claire, držeći joj staklenku pred licem. Trzajem zapešća okrene staklenku tako da vidi maleno tamno oko kako viri van. Oko i obris malenog nosa.

Trenutak kasnije, oko je nestalo, utonulo u bjelinu.

“Pogodite,” kaže starac. “Nikad nećete pogoditi.” Podigne staklenku kako bi pokazao stakleno dno na koje je prislonjen par sićušnih, sivih guzova.

Starac kaže: “Predajete se?”

Položi staklenku na pult i otkrije naljepnicu na bijelom poklopcu na kojoj je crnim slovima otisnuto: “Bolnica Cedars-Sinai.” Ispod toga, razmazani crveni rukopis. Par riječi. Možda datum. Previše zamrljano da bi se moglo pročitati.

Promatrajući, Claire odmahne glavom.

U staklu ona može vidjeti godine, desetljeća koja su već prošla: sobu sa zelenim pločicama. Ženu golih nogu oslonjenih na držače i pokrivenih plavom tkaninom. Iznad maske za kisik, Claire vidi njezinu platinasto-plavu kosu i tanku crtu smeđeg izrasta.

“Pravo je,” kaže starac. “Uzeli smo provjereni uzorak kose i napravili DNK analizu. Svi se markeri poklapaju.”

“I dalje možete kupiti njezinu kosu na internetu”, kaže čovjek. Izblajhane ostatke pramenova.

“Za vas tamo što spaljujete grudnjake, kako se ono zovete, feministice,” kaže starac, “to i nije dijete – samo tkivo. Kao slijepo crijevo.”

Dok sa stakla iščitava slojeve slika, Claire u njemu vidi lampu na noćnom ormariću pored kreveta. Telefon. Bočice s tabletama na recept.

“Čije kose?” pita Claire.

A starac joj odgovori: “Marilyn Monroe.” Kaže joj: “Zanima vas? Nije jeftino.”

“Ovo je filmska relikvija”, kaže starac. “Sveta relikvija. Sveti gral filmskih memorabilija. Bolje od crvenih cipelica iz Čarobnjaka iz Oza ili sanjki “Rosebud”. Ovo ovdje je dijete koje je Marilyn Monroe izgubila dok je snimala Neki to vole vruće, kad ju je Billy Wilder tjerao da trči po kolodvoru, uzduž perona, scenu za scenom, u visokim potpeticama. ”

Blagajnik slegne ramenima. “Čovjek od kojeg sam to nabavio – ispričao mi je pravu priču o njezinoj smrti.”

Claire Upton i dalje je zurila, gledajući snimku starih odraza u zaobljenom staklu.

Pred njom je suvenir, relikvija, poput mumificirane ruke sveca, zatvorene pod staklom na kamenom postolju u nekoj talijanskoj katedrali, gdje je ljudi dolaze obožavati. Ili uvojak kose. Ili neka druga osoba, mrtva. Maleni dječak ili djevojčica koji su mogli spasiti život Marilyn Monroe.

Starac kaže: “Na internetu sve ima svoju vrijednost.”

Čovjek koji mu je prodao staklenku rekao je da je Monroe sama skrivila svoju smrt. U ljeto 1962. otpustili su je sa seta Something's Got to Give. George Cukor ju je olajavao, a producenti su bili bijesni jer ih je ostavila na cjedilu usred produkcije da bi otišla pjevati na Kennedyjevoj rođendanskoj zabavi. Trideset i šesti rođendan je došao i prošao. Kennedyjevi su je ignorirali. Starila je sama, bez ikoga i ičega. Karijera gotova, a Liz Taylor u žiži javnosti.

“I tako se odluči na očajnički potez,” kaže starac.

Monroe pridobije časopis Life na svoju stranu i namami ih da naprave veliki prilog o njoj. Nagovori Deana Martina da da otkaz sa snimanja Something's Got to Give nakon što su je producenti zamijenili s Lee Remick. I onda sazove mali sastanak. Kod sebe, u Brentwoodu, intiman sastanak s producentskim divovima. Sa svakom kućom za koju je ikad snimila film.

“Tako pametna cura”, kaže starac, “čovjek bi mislio da će imati pištolj pri ruci. Nešto čime bi se mogla obraniti.”

I dok te producentske njuške sjede tako oko njezina meksičkog stola, Monroe ispija šampanjac i obavještа ih da se planira ubiti. Ako joj ne vrate posljednji film i ponude novi milijunski ugovor, predozirat će se. I to je to.

“Ali ti se producenti,” kaže, “ne daju samo tako zaplašiti.”

Ti grabežljivci, već su izvukli ono najbolje od nje. Monroe sad samo sve više stari, javnosti je već dosadio njezin izgled. Samoubojstvom bi pozlatila svaki film koji čuvaju u trezorima. Rekli su joj: “Lutko, samo naprijed.”

“Tip koji mi je prodao ovu staklenku,” kaže starac, “čuo je to ravno od njuške sa sastanka.”

Monroe se opija šampanjcem. Producentski zmajevi za njezinim stolom. Dali su joj blagoslov. To joj je moralo slomiti srce.

“A onda,” kaže starac, “postane drska.”

Promijenit će oporuku, kaže. Istina, ima grozne ugovore, sva zarada ostaje producentima. Ali dobiva malo od svakog ponovnog objavljivanja starih stvari. Ti filmovi u trezorima, jednog dana prodavat će se televiziji. I nastavit će se prodavati, pogotovo ako počini samoubojstvo. Zna to. Znaju i oni.

Mrtva će ostati seksi zauvijek. Ljudi će uvijek voljeti njezin lik, lik koji posjeduju oni – producenti. Ti su stari filmovi siguran novac, osim ako...

“I ovdje nastupa njezina oporuka”, kaže starac.

Osnovat će zakladu: Zakladu Marilyn Monroe. U nju će odlaziti sav prihod od njezine imovine. I ta će zaklada svaki novčić slati udrugama koje ona imenuje. Ku Klux Klanu. Američkoj nacističkoj stranci. Udrugama pedofila.

“Možda neki od ovih onda još nisu postojali,” kaže starac, “ali shvaćate poantu.”

Kad američka javnost dozna da nekoliko centi od svake prodane ulaznice, možda čak i više, odlazi nacistima... Ode zarada. Nema više sponzora. Ti će filmovi vrijediti – ništa. Nijedna njezina gola slika neće vrijediti ništa. Marilyn Monroe će postati američka Ledi Hitler.

“Sama je stvorila svoju sliku, rekla je glavešinama. I sama će je razbiti”, rekao je starac.

Staklenka je stajala na pultu između njih. Podignuvši pogled s nje, Claire je upitala: “Koliko?”

Starac je pogledao na sat. Kazao je da je nikad ne bi prodao, ali već je star. Volio bi otići u mirovinu, a ne sjediti ovdje čitave dane dok ga bezobrazno potkradaju.

“Koliko?” upitala je Claire prekapajući po otvorenoj torbici na pultu u potrazi za novčanikom.

I čovjek odgovori: “Dvadeset tisuća dolara...”

Pola šest je, a dućan se zatvara u šest.

“Klorni hidrat”, rekao joj je starac. “Time ju je ubio, tabletama za smirenje. Te noći u kolovozu našao ju je kako leži omamljena od tableta, samo joj je isipao bočicu u grlo. Naravno, autopsija je u jetri otkrila drogu, ali svi tvrde da ju je nabavila u Meksiku. Čak i njezin doktor, koji joj je napisao recept za te iste tablete, kaže Meksiko. Čak je i on rekao da je samoubojstvo.”

Dvadeset tisuća dolara.

Claire je rekla: “Moram razmisliti.” I dalje zureći u bijelu tekućinu u staklenci, odgurnula se od pulta i rekla: “Trebam...”

Starac je pucnuo prstima prema torbici, kaputu i kišobranu. Ako misli hodati po dućanu, on će ih zadržati kod sebe.

I ne uzevši karte, Claire mu preko pulta doda stvari.

Claire Upton gledala bi u ulašteni pehar i vidjela u njemu mladog čovjeka, nasmiješenog i znojnog, kako drži teniski reket ili palicu za golf. Vidjela bi ga kako se deblja, ženi, dobiva djecu. Nakon toga, pehar joj ne bi pokazao ništa osim unutrašnjosti smeđe kartonske kutije. A onda evo ga opet vani, u rukama drugog mladića. Sina prvog čovjeka.

Ali ta staklenka bila je poput bombe koja svakoga trena treba eksplodirati. Oružje koje pokušava ispovjediti svoj zločin, ubojstvo. Dovoljno je dotaknuti ga prstom i osjetit ćeš trzaj. Električni šok. Kao neko upozorenje.

Promatrao ju je na ekranima kako šeće trgovinom.

U tamnim lećama starih sunčanih naočala Claire gleda muškarca kako baca ženu na pod i silom joj širi noge.

U pozlaćenoj kutijici starog ruža za usne, ona vidi lice spljošteno pod najlonkom, dvije ruke stisnute oko vrata osobe koja leži u krevetu, a onda te iste ruke grabe sitniš, novčanik i ključeve s ormarića pored ruža. Svjedokinja.

Claire Upton i stari blagajnik sami su u mračnoj prodavaonici s jastucima od požutjele čipke. Izvezenim krpama za posuđe. Heklanim kuhinjskim rukavicama. Srebrnim setovima četki koje su već odavno izgubile sjaj i postale tamnosmeđe. Prepariranim jelenjim glavama s raskošnim rogovljem.

U čeličnoj oštrici preklopne britve, drški, kromu, zavinutom i teškom – Claire tu vidi refleksiju svoje budućnosti.

Tamo, među posudicama za brijanje i četkama od konjske dlake. Visokim crkvenim vitrajima. Večernjim torbicama s perlama.

Sama u trgovini s izgubljenim djetetom Marilyn Monroe. Sama u ovom muzeju odbačenih stvari. Sve zagađeno odrazima strahota.

Zaključana u zahodu, Claire priča svoju priču. Kaže kako je podigla britvu i nastavila hodati duž svakog prolaza, cijelo vrijeme vireći u oštricu da vidi pokazuje li i dalje istu scenu.

Dok tako sjedi u zahodu u stražnjem dijelu antikvarnice, Claire priča svoju priču; nije lako biti nadarena vidovnjakinja, kaže.

Stvar je u tome da nije lako biti oženjen za Claire. U jednom trenutku sjedit će s tobom u restoranu na večeri i mirno slušati što govoriš, a već u drugom strest će se čitavim tijelom. Jedna će joj ruka poletjeti gore kako bi prekrila oči, a glavu će nagnuti unazad i okrenuti se od tebe. I dok se tako trese provirit će prema tebi kroz raširene prste. Trenutak kasnije će uzdahnuti i zagristi u šaku i dalje te nijemo promatrajući.

Kad je upitaš što se dogodilo...

Claire će odgovoriti: “Ne želiš znati. Prestrašno je”.

No kad nastaviš inzistirati... Claire će odgovoriti: “Samo mi obećaj. Obećaj mi da ćeš se kloniti auta sljedeće tri godine...”

Stvar je u tom da čak i Claire zna da ponekad može pogriješiti. Kako bi bila sigurna, podigne ulaštenu srebrnu tabakeru. A u njoj se odrazi njezina budućnost: ona s britvom u ruci.

Kad dođe vrijeme za zatvaranje, Claire odšeće do prednjeg dijela trgovine baš u trenutku kad starac znak “Otvoreno” okreće u “Zatvoreno”. Spustio je roletu na prednjim vratima i tako prekrio

prozor. Izlog je bio zatrpan stalcima za kuhana jaja. Kućne haljine i prekrivači od šanila. Bočice parfema u obliku južnjačkih dama s krinolinama. Mrtvi leptiri pod uokvirenim staklom. Hrđavi ptičji kavezi. Željeznički fenjeri sa sjenilima od crvenog i zelenog stakla. Svilene lepeze na sklapanje. Nitko s ulice nije mogao vidjeti unutra.

Stari blagajnik upita: “Jeste li odlučili?” Staklenka je opet na svome mjestu, zaključana u vitrini pored blagajne. Iz bijelog mutnila izviruju tek tamno oko i malena uška.

Dok je starac pričao o ubojstvu, Claire je u staklenci vidjela još jedan odraz, izobličen u zaobljenom staklu: muškarca koji u nečija usta naginje malu bočicu. Lice koje se koprca na jastuku. Čovjek usta briše rukavom. Oči mu se zaustavljaju na noćnom stoliću. Telefon, lampa i staklenka.

U Claireinoj viziji čovjekovo se lice približi. Njegove dvije ruke posegnu naprijed, ogromne, i zaviju staklenku u tamu.

To lice u odrazu, to je lice starog blagajnika, bez bora. S bujnom smeđom kosom.

Staklenka i dalje samo stoji iza pulta. Puna vibrirajuće energije. Isijava moć. Sveta relikvija koja joj pokušava poručiti nešto važno. Vremenska kapsula puna priča i događaja stoji tu potraćena, zaključana u vitrini. Privlačnija od najboljih televizijskih serija. Iskrenija od najdužeg dokumentarnog filma. Pravi povijesni izvor. Prava stvar. To dijete sjedi ondje i čeka da ga Claire spasi. Da ga sasluša.

Želi pravdu. Osvetu.

I dalje pod budnim okom nadzornih kamera, Claire podigne britvu. Kaže: “Želim je kupiti, ali ne vidim cijenu...”

Starac se nagne preko pulta kako bi je pobliže pogledao.

Vani, s druge strane izloga, ulica je prazna. Ekrani sigurnosnih kamera prikazuju prodavaonicu, svaki prolaz i svaki kutak, sve je prazno.

Na ekranu, starac pada na leđa, razbije staklo vitrine i sklizne na pod među razbijeno staklo i krv. Staklenka se naginje i pada, razbijena.

Claire Upton je u zahodu i zove svog muža. “Bila je lutka. Plastična lutka” kaže.

Torbica, kaput i kišobran zaprskani ljepljivom crvenom.

Claire kaže u slušalicu: “Znaš li što to znači?”

I opet upita kako najbolje uništiti nadzornu kameru.

Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License